

СОЦІАЛЬНА І ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ - ДЛЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ : ІНТЕГРАЦІЯ ІДЕЙ І РЕСУРСІВ

Показано значення соціальної й політичної психології для піднесення вітчизняного суспільства, науки, вищої освіти через упровадження інтегративної навчальної дисципліни "Теорія і реальність середнього класу", завданнями якої буде формування для суспільства професійного середнього класу, а також вихід соціальної й політичної психології в міждисциплінарну площину. репрезентовано низку ідей, які можуть бути зrealізовані при вивченні цієї дисципліни через їхню дотичність до соціальної й політичної психології

***Ключові слова:** міждисциплінарність, інтегративна навчальна дисципліна, інтеграція ідей і ресурсів.*

Постановка проблеми. Новітнє тисячоліття позначено пильним переглядом вітчизняними науковцями можливостей і перспектив соціогуманітарного знання загалом і психології й педагогіки зокрема. Це зумовлено тим, що вони як складні системи, що безперервно удосконалюється в заданому напрямі, досягли того стану, коли спроможність зійти на інший якісний рівень у засіб цілеспрямованого модернізаційного прориву вже не може бути спростована через серйозні аргументи.

Обговорення напрямів подальшого прискореного підйому логічно вийшло у міждисциплінарну площину й торкнулося трансформації системи знань в умовах перманентних парадигмальних пошуків. В такому контексті ці питання стали стрижневими і для соціальної й політичної психології (В. Васютинський, П. Горностай, В. Казмиренко, М. Слюсаревський, В. Татенко, ін.). На міждисциплінарному перетині вони розглянуті й в педагогічній науці (М. Євтух, М. Левшин, В. Луговий, М. Степко, ін.). Додамо: а сучасні рівні їхньої організації цілком спроможні вивести наукову дискусію на авторитетний світовий рівень. Це спричинює, крім іншого, удосконалення, "відшукування або створення, якщо їх немає" [1, с. 8] оригінальних ідей, автентичних теорій і концепцій, специфічних процедур, які розширюють вже існуючу теоретико-методологічну й методичну бази психології.

Вельми своєчасним є репрезентація спроможності вітчизняного соціально-психологічного і політико-психологічного знання на перетині з педагогікою зrealізувати функцію базису для формування єдиної інтегративної навчальної дисципліни у вищій школі. Це буде відповідати і тенденціям у соціогуманітарних науках до міждисциплінарності через вплив на науку процесів глобалізації.

Проте є ще одна вкрай важлива причина – це впровадження у вищу освіту навчальної дисципліни, яка інтегровано репрезентує сенс формування професійного середнього класу. Для цієї навчальної дисципліни буде нескладно додавати поспіль нові модулі філософського, історичного, психологічного, соціально-педагогічного, соціологічного, політологічного, культурологічного спрямування.

Осібнo вважаємо цілком припустимим поставити питання про розширення методів дослідження тих явищ, які закладуть основу для такої дисципліни. І перше, про що варто сказати з цього приводу – це використання на перетині галузей знання узвичаєних для історіографії методів дослідження та їх широка пропаганда в науковій, науково-методичній, навчальній літературі та ін.

Мета статті й формулювання завдань. Отже, метою роботи є репрезентація спроможності вітчизняного соціально-психологічного і політико-психологічного знання на перетині з педагогічним зrealізувати функцію базису для формування єдиної інтегративної навчальної дисципліни, яка стане центральною для формування професійного середнього класу в Україні. Назвемо її "Теорія і реальність середнього класу" (на зразок дослідження [1]).

Завданнями визначаємо:

1. Описати найхарактерніші тенденції в соціогуманітарних науках загалом та в соціальній і політичній психології зокрема через вплив на науку процесів глобалізації.
2. Сформулювати ідеї, які фундаментують і методологізують міждисциплінарність наукових пошуків й перелічити соціально-психологічні, політико-психологічні та педагогічні наслідки від їхнього поширення.
3. Схарактеризувати тенденції синтезу наукових знань на т.зв. методологічних позиціях "primgordial".
4. Викласти суперечності, які можуть бути розв'язані в процесі викладання нової інтегрованої навчальної дисципліни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес глобалізації як один із природних світових напрямів розвитку планетарного людства синхронізований із цілеспрямованим формуванням світовою елітою сучасного світу як глобальної мегасистеми. Якщо перший із цих процесів детермінований тенденціями міжнародної взаємодії, співробітництва, співпраці й кооперації, то другий – фундаментальними змінами матеріальних основ життя, зростанням народонаселення, зменшенням ресурсів – продовольства,

водних питних джерел, енергоносіїв, екологічно нешкідливого навколишнього середовища, лісу й біологічного різноманіття, і їхніх наслідків – небезпеки злиднів і пандемій.

Саме тому лідерами світової еліти ініційовано й підказано, а наближеними до них науковими колами започатковано наукове обґрунтування можливого співіснування планети відповідно до єдиного соціального порядку з урахуванням принципів планетарного взаємовпливу й взаємозалежності.

Зрозуміло, що контрольоване споживання нині доступних людству ресурсів можливе через виважене ставлення до закономірностей соціально організованої мегасистеми, яка потребує в тому числі і нових правил доступу, розподілу, обміну матеріальними й духовними ресурсами між державами, народами, націями, і жорсткого інспектування найбільш важливих для людського існування процесів.

Бачення світу як абсолютної єдності природно передбачає інші конститутивні ідеї. Їх сутність, зміст і кількість варіюють у залежності від мети їх репрезентації і цільової аудиторії. Проте зосередимо увагу на тих, що вважаємо за першорядні:

1. Ідея геоеконімічних змін як результату неминучого краху експортної моделі економіки, заснованої на дешевих доступних сировині й робочій силі.

2. Ідея геополітичних змін за фактом доведення першості геополітики поміж будь-яких інших причин планетарних трансформацій.

3. Ідея форсованої глобалізації для контрольованого споживання всіх стратегічно важливих ресурсів як закономірного розвитку й функціонування в соціальній організованій мегасистемі.

Наслідками глобалізації в контексті соціально-психологічних і політико-психологічних проблем постають:

– нові світові полюси економіки, політики, культури, релігії і – нова соціально-психологічна й політико-психологічна реальності;

– змінені геополітичні структури світового співтовариства і – трансформовані соціально-політичні системи;

– планетарний інформаційний простір і – стандартизація й універсалізація низки процесів, норм, зокрема образу життя, свідомості, моралі, моделей поведінки.

Нескладно тепер розкрити педагогічний контекст цих наслідків.

1. Невивчені соціально-психологічна й політико-психологічна реальності не просто розширюють і поглиблюють площини незрозумілого, але й приводять до спотворення наукової картини світу, яка цілеспрямовано формується застарілими знаннями і породжує суттєві суперечності між тим, що студенти бачать, відчують, сприймають і осмислюють, і тим, що їм репрезентують як сенс наукового знання.

2. Трансформовані соціально-політичні системи потребують "точки опертя" на центральні, ядерні соціальні утворення, які не ситуативно опановують соціальні ролі середнього класу в суспільстві, а свідомі своїй суті, місця, ролі, перспектив. Відтак, життєво необхідною є цілеспрямована підготовка середнього класу до реалізації функцій у суспільстві.

3. Стандартизація й універсалізація в суспільстві образу життя, моральних норм, моделей поведінки, ін., які невідривні від процесів глобалізації, логічно передбачають науково-педагогічні цілі в процесі формування середнього класу у ВНЗ.

Проте паралельно з пошуками нових шаблонів духовного плану задля підсилення привабливості ідеї перерозподілу ресурсів і незалежно від них в тому ж напрямі, відбувається перевинайдення систем цінностей із іншими світоглядними орієнтаціями – назовемо їх "primordial": "Не створення нової релігії, але рухання у глибину кожної – до того рівня, де хід скидає з себе владу букви і стає очевидним Єдине" (*Пер. наш – авт.*) [2, с. 59].

Варто зазначити, що "єдинство" як віра у існування остаточно правильного спокон віку було метою релігій, теософських учень тощо. Навіть наукове обґрунтування поняття вірогідності з усіма наслідками, які воно обумовило, та ідеї А. Ейнштейна щодо єдності світу істотно зміцнили і фундаментальні позиції провідних світових релігій, і авторитарні політичні режими. Так, радянський авторитаризм і тоталітаризм так само виникли як результат т.зв. "єдинства": єдино правильної ідеї та курсу, стратегії й тактики КППС задля її втілення в життя, ін.

Відколи "єдине" стає ключовим словом і для прихильників глобалізаційних процесів, і для поборників синергії планетарних зусиль для осягання ідеї єдності як "primordial", розпочато завзяте об'єднання розмаїтих наукових підходів до вивчення явищ, процесів, фактів, а також типізація несхожих умовиводів, бо тепер усвідомлено (чи прийнято так вважати), що однакові проблеми, описані в термінах різних наук, не можуть бути вирішені силами лише окремої галузі знань: "...ми все частіше спеціалізуємось не за науками, а за проблемами", – зауважував ще В. Вернадський (*Пер. наш – авт.*) [3, с. 54].

Тому найбільшій популярності набирають ті наукові ідеї, парадигми, теорії, концепції, які відображують єдність та інтегративність різноманітних явищ і процесів. Інтеграція вчень призводить до виникнення нових напрямів досліджень. Показовою стає з'явлення глобалістики – галузі наукового знання, яка утворена на перетині кількох наук, предметом дослідження якої є процеси глобалізації.

Вищеперелічені процеси приводять до значного посилення взаємопов'язаності, взаємозалежності та взаємодії між державами, націями, суспільствами, що дає підстави для умовиводів про завершення одного й становлення іншого, якісно нового історичного етапу – формування сучасного типу світового суспільства як планетарної єдності. Все частіше мова йде про зародження нових планетарних співтовариств, системний

характер глобалізації, які тягнуть формування нових світових полюсів економічного, політичного, технологічного й соціокультурного розвитку. Відомий науковець сучасності Г. Гентиг указує: "... факт, що ми живемо в одному світі, а не тільки в певних країнах, континентах, культурах" (*Пер. наш – авт.*) [4, с. 12].

Бачення майбутнього в такому контексті умотивовують логікою розвитку й функціонування в соціальній організованій мегасистемі. Висловлюють і думку про появу єдиної планетарної цивілізації, яка створить власну шкалу загальнолюдських цінностей, утворить колективний планетарний Розум, буде володіти спільною Пам'яттю, викличе до життя новий Духовний світ. Зокрема, так вважає М. Мойсеев [5, с. 45]. Процес розвитку не буде хаотичним, а відповідатиме тенденціям прирошування різноманітності та складності організації структур. Тільки колективний Розум здатний забезпечити бажану рівновагу системі "Біосфера – Людина" і в такий спосіб вплинути на долю всього людства. Колективний інтелект виступає не образом, хоча тієї ролі, яку йому відведено автором, а саме соломинкою, за яку має вхопитися людство, вже б було досить для формування позитивного змісту уявлень про майбутнє [6, С.14]. Під Розумом мають на увазі певну кількість можливостей, які необхідні задля збереження власного гомеостазису. В роботі "Системна організація біосфери і концепція коеволюції" викладено низку положень щодо обґрунтування нової методології [7, с.123].

Процеси глобалізації нині стоять у центрі масової свідомості, а глобалізм як форма суспільної свідомості відображає об'єктивний процес глобалізації й проявлений через прагнення колективного стилю мислення, ідентифікацію з планетарним людством, формування мультикультурної свідомості.

В світлі сформульованих завдань наголосимо на суперечностях, які може й мусить розв'язати нова навчальна дисципліна:

- між об'єднанням ресурсів, сил, і, відтак, значним полегшенням взаємодії між державами, використанням передових перспективних технологій, створенням нових інформаційних банків і – зменшенням можливостей вільно розпоряджатися власними ресурсами, загостренням конкуренції, збільшенням факторів етнічних і релігійних конфліктів, нарощуванням соціальної поляризації, й тому особливої ролі середнього класу в процесах стабілізації ситуації;

- між офіційно сформульованими пріоритетами діалогу культур і – зростанням переваг міжнародних соціокультурних явищ перед етнічними, національними, й тому осмисленої участі в збереженні національних і культурних надбань середнього класу;

- між збільшенням активності у міжкультурній комунікації з метою ознайомлення з іншими культурами, патетикою щодо поодиноких елементів національної культури і – перетворенням національних звичаїв, традицій, цінностей на інтернаціональні через активне просування системної новоствореної т. зв. культури глобального суспільства (Global society), й тому підготовленістю до культуротворчості середнього класу;

- між науково обґрунтованими перевагами багатоманітності соціокультурних явищ у повсякденній життєдіяльності й – зближенням стандартів споживацької культури у різних країнах світу, й тому сформованими стандартами звичаєвості соціального життя середнього класу.

Нині у вітчизняній науці активізувалися комплексні, міждисциплінарні і міжгалузеві дослідження. Але при цьому буде справедливим зазначити, що дослідників, котрі б цілком впевнено застосовували методи міждисциплінарних галузей пізнання, обмаль. Це легко пояснити тим, що нині у виграшному становищі опиняються лише науковці-початківці, які опанували бакалаврські програми за одним фахом, а магістерські – за іншим, і розпочинають дослідницькі програми на їхньому перетині, маючи науково-пошукові навички з обох наукових дисциплін і, як білінгви, вільно і плідно використовують розширений методологічний інструментарій.

Втім із подальшим центруванням ідей планетарної єдності та знань про людину в суспільстві нового формату, ситуацій транснаціональної, міжкультурної, міжконфесійної спільної діяльності, типів зв'язків між людьми та їхньої взаємодії як тотальної історії / тотальної науки про людину й суспільство (Л. Кондратик та ін.) неодмінним постане стрімкий розвій міждисциплінарної парадигми, котра й нині не є третерядною.

Наша думка співпадає з поглядами інших науковців. Так, І. Валерстайн зазначає: "Перший крок, який нам необхідно зробити, якщо ми бажаємо осмислити наш світ, полягає в тому, щоб рішуче відмовитися від проведення будь-яких жорстких меж між історичними й соціальними науками і визнати, що всі вони є частиною однієї-єдиної дисципліни, яка переймається дослідженням історії розвитку людського суспільства" (*Пер. наш – авт.*) [8, с. 23]. І далі: "Я думаю, що подолання меж можливо не через розвиток міждисциплінарних досліджень (вони можуть привести лише до інституалізації ще однієї "дисципліни"), а через мета дисциплінарний аналіз єдиної й цілісної соціальної реальності. Бо "нашаровування" й "перекривання" дисциплін все стає більшим, і тому прийшов час вирватися з цієї "інтелектуальної трясовини", визнати, що всі вони, по суті, – одна наука про людське суспільство, а саме: історична соціальна наука" (*Пер. наш – авт.*) [9, с. 29].

Актуально й те, що на цей час загальнонауковий розвій у поєднанні з наново відкритими в пострадянській науці історичними джерелами спроможні подіяти на соціально-психологічні теорії, концепції, гіпотези в такий спосіб, що вони змінять ракурс майже на протилежний, якщо явище, процес, факт будуть досліджені відповідно до принципів науковості, об'єктивності й історизму, якщо вистачить дерзновенності ствердити те, що й досі породжує риторичні запитання.

Отже, піднесення і вітчизняного суспільства, й науки, й вищої освіти ми осмислюємо через упровадження інтегративної навчальної дисципліни "Теорія і реальність середнього класу", одним із завдань якої буде формування для суспільства професійного середнього класу, а двома наступними – вихід соціальної й політичної психології в міждисциплінарну площину одночасно між собою і педагогікою.

Ми репрезентуємо низку ідей, які можуть бути зrealізовані при вивченні цієї дисципліни через їхню дотичність до соціальної й політичної психології:

1. Ідея колективної суб'єктності задля піднесення і вітчизняного суспільства, й науки, й вищої освіти.
2. Ідея високорозвиненої групової свідомості для осмислення реальності і її подальшої гармонізації.
3. Ідея об'єднання ресурсів наукових дисциплін і потенціалів науковців для їхнього посилення в єдиному колективному алгоритмі.

Останній містить: колективне визначення соціально-політичної ситуації; колективне формулювання цілей виходу із ситуації; колективну співдію для розв'язання суперечностей; колективне осмислення післядії.

Використовуючи рідкісне становище на перетині соціогуманітаристики й природничих наук, соціальна й політична психології разом із педагогікою спроможні не тільки вивести через поглиблене вивчення відповідних суспільних явищ в інтегрованому форматі на міждисциплінарне бачення проблем у суспільстві, показати студентам площину єдиної сучасної інтегрованої науки, але й сформувати їх як професійний середній клас [10-12]. А вже його – як передумову розвою України і вітчизняної науки й освіти через зпрогнозованість соціально-політичного, соціально-економічного і соціокультурного розвитку суспільства, наукову обґрунтованість політики, суспільних відносин, функціонування громадянських соціальних інститутів та ін. [13-16].

І соціальна і політична психологія, і педагогіка мають у своєму розпорядженні необхідні ресурси для перетворення вітчизняної соціогуманітаристики загалом і зокрема історії, психології, соціології, політології, педагогіки та наук на їхньому перетині в базис єдиної добре інтегрованої навчальної дисципліни про людину як суб'єкта професійного середнього класу.

Висновки. Піднесення соціально-психологічного і політико-психологічного знання ми осмислюємо як передумову розвою України через наукові основи прогнозування соціально-політичного розвитку суспільства, наукову обґрунтованість політики, суспільних відносин, функціонування соціальних інститутів та цілеспрямоване формування професійного середнього класу.

Для розв'язання цих завдань варто використовувати рідкісне становище соціальної й політичної психології на перетині соціогуманітаристики й природничих наук, доцільно вивести низку навчальних предметів у площину єдиної сучасної інтегрованої науки.

Соціальна і політична психологія мають у своєму розпорядженні необхідні ресурси для створення базису єдиної добре інтегрованої навчальної дисципліни.

Таке бачення сприятиме розумінню актуальних проблем сучасної соціальної і політичної психології в широкому контексті розвитку вітчизняної науки, її досягнень та особливостей, а також ознайомленню студентів із методологічною переорієнтацією соціальних і політичних психологів в різних суспільно-політичних ситуаціях України, з наробком вчених та їхнім внеском у фонд міжнародної науки.

Використані джерела

1. Тихонова, Н.Е. Средний класс: теория и реальность [Текст] / Н. Е. Тихонова, С. В. Мареева : Научное издание. – М. : Альфа-М, 2009. – 320 с. Електронне видання : режим доступу : http://www.civisbook.ru/files/File/publ/Sredniy_class_teoriya_i_realnost.pdf.
2. Померанц, Г. С. Опыт философии солидарности [Текст] // Г. Померанц // Вопросы философии. – 1991. – № 3. – С. 57-66.
3. Вернадский, В.И. Размышления натуралиста : Науч. мысль как плановое явление [Текст] / В. И. Вернадский. – М. : Прогресс, 1977. Кн. 2. – 230 с.
4. Hentig, H. Die Bielefelder Laborschule. Aufgaben, Prinzipien, Einrichtungen [Текст] // Hartmut von Hentig. – Bielefeld, 1990. – S. 12.
5. Моисеев, Н. Человек во Вселенной и на Земле [Текст] / Н. Моисеев // Вопросы философии. – 1990. – № 6. – С. 45.
6. Моисеев, Н. Универсальный эволюционализм (Позиция и следствия) [Текст] / Н. Моисеев // Вопросы философии. – 1991. – № 3. – С. 3-28.
7. Моисеев, Н. Системная организация биосферы и концепция коэволюции [Текст] / Н. Моисеев // Обществ. науки и современность. – 2000. – № 2. – С. 123-130.
8. Валерстайн, И. Модернизация: мир її праху [Текст] / И. Валерстайн // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2008. – № 2. – С. 21-25.
9. Валлерстайн, И. В терминах традиционной социальной науки я – еретик [Текст] / И. Валлерстайн // Вопросы образования. – 2006. – № 4. – С. 27-31.
10. Жорнова, О. І. До увиразнення невідрефлексованого результату вищої освіти: середній клас – основний вчинок чи побічний продукт вітчизняних вишів? [Текст] / О. І. Жорнова, О. І. Жорнова // Гілея: науковий

- вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2012. – Випуск 60 (№ 5). – С. 570- 575.
11. Жорнова, О. І. Становлення середнього класу як громадський вчинок вищої школи [Текст] / О. І. Жорнова, О. І. Жорнова // Вища школа. – 2012. – №7. – С. 72-82.
  12. Жорнова, О. І. Соціально-психологічні аспекти становлення середнього класу в Україні: концептуалізація завдань для вищої школи [Текст] / О. І. Жорнова, О. І. Жорнова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2012. – С. 33-37. (Військово-спеціальні науки; Вип. 27)
  13. Жорнова, О. І. Науково-педагогічне пізнання вищої освіти України: стан і тенденції [Текст] : Монографія / О. І. Жорнова, О. І. Жорнова. – К. Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. – 207 с.
  14. Жорнова, О. І. Соціально-психологічні абрис задуму культуротворчості: сьогочасні дискусії й досвід наукового осмислення [Текст] / О. І. Жорнова. – Психологічні перспективи : Зб. наук. праць. – К. – Луцьк, 2013. – Вип. 21. – С. 28-39.
  15. Жорнова, О. І. Політична соціалізація студентської молоді: до постановки питання [Текст] / О. І. Жорнова. – Усвідомлення культури – запорука відновлення суспільства. Аспекти розвитку методів виховання і освіти : матеріали XII міжнар. наук.-практичн. конф., Севастополь, 15-16 квітня 2011 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Севаст. нац. техн. ун-т; наук. ред. головін В.В.. – Севастополь: Риббест, 2011. – С.112- 115.
  16. Жорнова, О. І. Поступ вітчизняної вищої освіти в дискусійному контексті сценаріїв майбутнього [Текст] / О. І. Жорнова, О. І. Жорнова. – "Гілея: науковий вісник" : Зб. наук. праць. – К., 2012. – Вип. 66. – С. 539- 546.
  17. Жорнова, О. І. Невловні активи вишу: освітньо-філософські розмірковування [Текст] / О. І. Жорнова, О. І. Жорнова. – "Гілея: науковий вісник" : Зб. наук. праць. – К., 2013. – Вип. 70. – С. 641 – 647.

Zhornova L.I.

OVERCOMING OF POVERTY IN THE PROSESS OF SELF-IDENTITY IN EDUCATION: EMPIRICAL RESEARCH RESULTS

Poverty still faces the world. The economic approach to poverty reduction is to provide an increase in resource poor. It is not always effective. A more productive way is to change a lifestyle. For this we need to explore socio- psychological factors of poverty as a lifestyle. It is particularly important to know the features of self-identity in education. This article is devoted to discuss the results of an empirical study of factors like poverty lifestyle in the self-identity in education. A person has to understand his or her perspectives in lifestyle changing. It connects the prospects of her efforts undertaken in the field of education. Such efforts mean efforts to master the academic, educational and professional program. The person is responsible for the ongoing efforts. She understands the risk of losing available resources. However, a person wants to take the risk. It can not stop the weak safeguards education. This she claims a personal attempt to resolve the contradiction between the need for a change in lifestyle and current state of resource sufficiency.

Key words: *self-identity in education, overcoming of poverty as a lifestyle, mastering of education, educational and vocational programs.*

Стаття надійшла до редакції 23.09.2013

